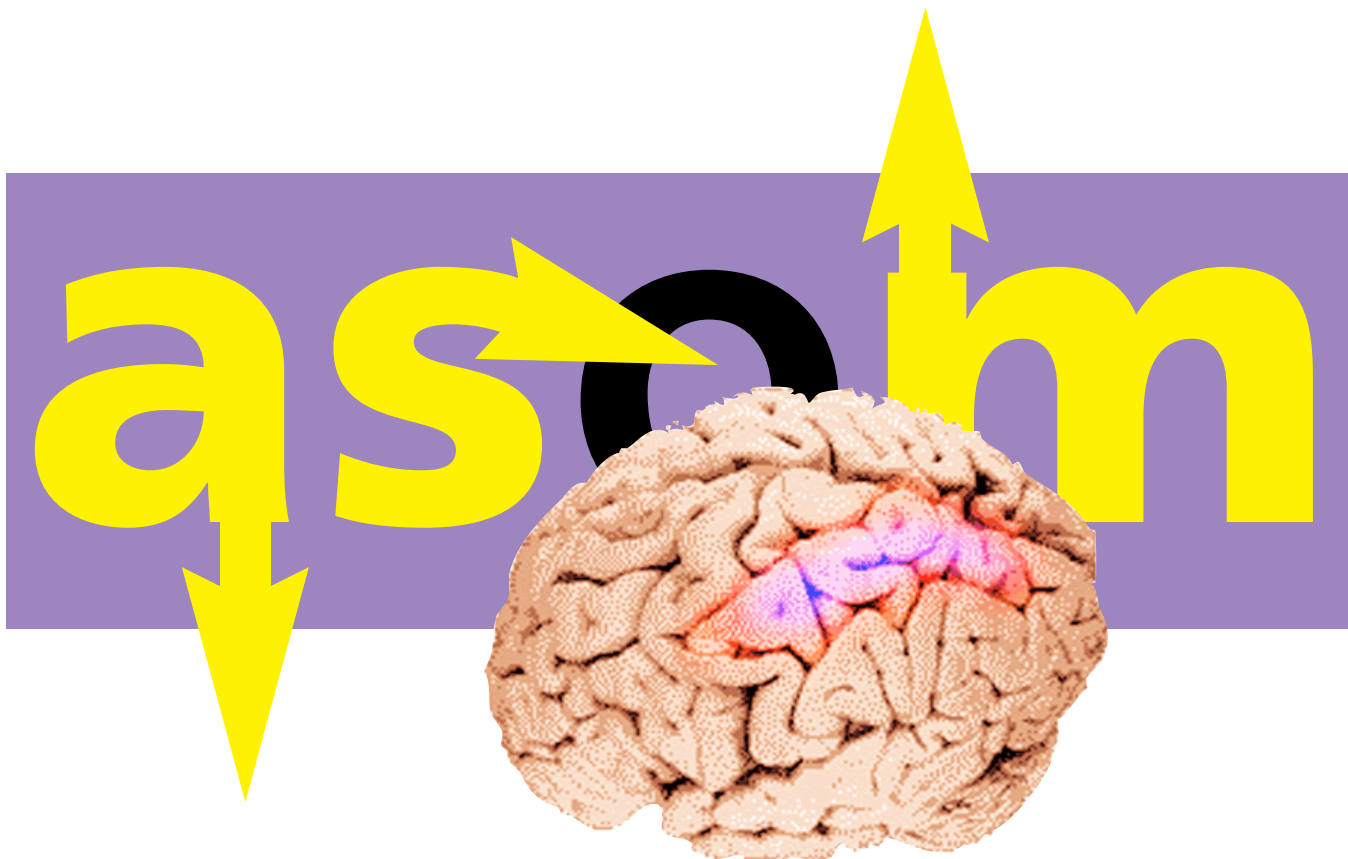




AMSTERDAM SCHOOL OF MANAGEMENT
ASOM innovatieprogramma 2006
Stad zoekt Boer
Researchpaper no 1

drs. John Huige
11.03.2006

Dit is het eerste researchpaper in het kader van het ASOM Internovatieprogramma 2006 – **Stad zoekt boer**. Het volledige project is beschreven op de website van de Amsterdam School of Management: www.asom.org en loopt gedurende het grootste deel van 2006. Lezers worden van harte uitgenodigd aanvullingen en commentaar te geven.

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan met bronvermelding.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
1	Inleiding	4
2	Roepen	7
	reflectie	9
3	Zwemmen	10
	reflectie	10
4	De omweg	11
	reflectie	12
5	Door de lucht	13
	reflectie	15
6	Met de pont	16
	reflectie	17
7	Bruggen bouwen	17
7.1	Interactief Beleid	18
7.2	Het Plattelandsparlement	18
7.3	De Duinboeren	19
7.4	Vathorst	19
7.5	Cultureel ondernemerschap op het platteland	19
	reflectie	20
8	Overkluizen	20
	reflectie	22
9	Slotbeschouwing	22
	Geraadpleegde literatuur	24
	Geraadpleegde websites	24

Zeven manieren om een rivier over te steken

Verkenning van een stedelijke agenda voor stad en platteland

Samenvatting

De stad heeft gewoonlijk maar weinig aandacht voor het platteland. Zeker, er is negatieve berichtgeving genoeg en het ruime platteland is prettig om te gebruiken voor recreatie en als het zo uitkomt voor uitbreiding van de stad. Maar echte aandacht voor het platteland komt alleen van het platteland zelf. De stad doet zichzelf en het platteland hiermee tekort. Daarom organiseert de Amsterdam School of Management (ASOM) mede met steun van het ministerie van LNV een serie rondetafelbijeenkomsten om interactief tot een inventarisatie te komen van de stedelijke agenda voor het platteland. De resultaten daarvan zullen samen met onderzoeken en concrete voorstellen eind 2006 worden gepubliceerd. Doel: bijdragen aan waardevolle en duurzame innovaties tussen stad en platteland.

De urgentie voor onderzoek naar de relatie tussen stad en platteland is duidelijk: • verandering van voedselproducent tot aanbieder van zeer gevarieerde diensten en producten • wegvallen van de nationale grenzen • ruimtehonger van de stad en de stedelijke consument voor woningen, industrie, natuur en recreatie • veranderende behoeften, gewoontes, kwaliteitseisen, veiligheid en diervriendelijkheid met betrekking tot voedsel • verschillen in sociale cohesie tussen stad en dorp • spanningen tussen stad en platteland door een gebrek aan wederzijdse betrokkenheid.

Stedelijke agenda

Doel van het ASOM Innovatieprogramma 2006, met de titel *Stad zoekt Boer*, is de formulering van een stedelijke agenda voor het platteland. Centraal staat aandacht voor vitaliteit en ondernemerschap, politieke en maatschappelijke visies, problemen en perspectieven, kansen en mogelijkheden om de relatie met het platteland te verbeteren door gerichte samenwerking. In dit onderzoeksrapport gebruiken we de verschillende manieren om een rivier over te steken als metafoor voor de stedeling die het platteland wil bereiken. Bij elke manier van oversteken veranderen niet alleen de aanpak maar ook het gedrag en de kansen.

Roepen is synoniem aan een moeizame communicatie gebaseerd op vooringenomen beelden en eigen interpretaties van het platteland. De stad beschouwt zichzelf als het centrum en de motor van vooruitgang; een beeld dat zal moeten worden bijgesteld. *Zwemmen* leidt tot individuele relaties zoals wonen op het platteland. Met wisselend resultaat: acceptatie,

isolatie of conflict. *De omweg* stroomopwaarts leidt uiteindelijk naar oorsprong en oeroude tegenstellingen. Dialoog op basis van wederzijds respect tussen boeren, burgers en buitenlui maakt hier een begin voor onverwachte mogelijkheden. *Door de lucht* worden de verschillen en het gebrek aan samenhang duidelijk. Zo is bijvoorbeeld de relatie tussen stedelijke consumenten en plattelandsproducenten zeer gebrekkig. Door sterke en zwakke punten in een regio van stad en platteland in kaart te brengen kunnen samenwerking en ruilsituaties ontstaan. *Met de pont* oversteken brengt stedelijke gebruikersgroepen van het platteland bij elkaar. Elke club die tot de gebruikersgroepen van het platteland behoort, heeft eigen opvattingen en belangen maar daarbij zijn te weinig de bewoners van het platteland betrokken. *Bruggen bouwen* is werken aan een bestendige verbinding, aan beleid. Duidelijk is dat maatschappelijke organisaties en particulieren bij de opstelling van provinciale plannen betrokken moeten worden. *Overkluizen* maakt vele verschillende en gelijktijdige bewegingen mogelijk. Ongekende mogelijkheden voor een duurzame relatie tussen stad en platteland.

De moderne stad is een open en dynamisch systeem en het platteland kent snelle ontwikkelingen en nieuwe functies. Voor beide geldt dat die functies meer en meer door elkaar lopen. Van elkaar moet worden geleerd en naar elkaar moet worden geluisterd. De urgentie is nadrukkelijk en spreekt tot ieders verbeelding. Er is letterlijk een wereld te winnen! Dit project staat voor een ieder open om te reageren. Kijk op: www.asom.org/stadzoekt-boer.html

Het onderzoeksrapport is opgesteld door drs. John Huige (johnhuige@planet.nl)

1 Inleiding

Geef een zoekopdracht op de websites van de vier grote gemeenten naar het woord platteland en je krijgt interessante hits. Rotterdam verwijst eenmaal naar ontginningen langs de Rotte bij het ontstaan van de stad en voorts twee verwijzingen die te maken hebben met de herkomst van allochtonen van hun oorspronkelijk platteland. Utrecht scoort al wat beter: 17 hits. Hiervan zijn er meerdere die verwijzen naar de Nicaraguaanse stad León waarmee de stad een stedenband heeft. Daarnaast wordt in diverse hits verwezen naar de wijk Overvecht als overgang tussen stad en platteland. De site van de gemeente Amsterdam geeft ook verwijzingen naar allochtonen in relatie tot het platteland en naar een reis van de burgemeester naar Marokko. Bij Den Haag gaan meerdere hits over het milieubeleidsplan van de gemeente. Daaronder zijn meerdere verwijzingen te vinden naar het platteland. Gewezen wordt op het toegenomen besef dat veel problemen rond stad en platteland vragen om een samenhangende analyse en integrale aanpak vanuit alle betrokken beleidsterreinen. De extra onderwijsmiddelen die voor het onderwijs op het platteland ter beschikking gesteld worden in de miljoenennota 2006 worden door de vier grote steden (G4) bekritiseerd voor zover dat ten koste gaat van de achterstandsituaties in de grote steden. Dit levert bij Amsterdam, Den Haag en Utrecht ook een flink aantal hits. Conclusie van deze kleine verkenning: het platteland bestaat maar in zeer beperkte mate voor de 4 grote steden.

De aanleiding voor deze zoekopdracht ligt in 2004. We publiceerden met een groepje mensen het boek *Internoveer, Innovaties realiseren door interactiviteit*. (Reed Business Information 2004). Na de laatste bespreking van de teksten kwam het gesprek met enkele mensen op het ontbreken het platteland in het brede pallet van

studies en beschrijvingen in het boek. De Franse uitdrukking: *krab aan een Parijzenaar en je vindt een boer* bleek ook in Nederland niet zonder betekenis. Giep Hagoort, Maarten Königs en ondergetekende hebben ook die wortels. We voelden ons betrokken en zagen de urgentie. We organiseerden een *boerenkoolsessie* met als deelnemers een aantal boeren / bewoners van het buitengebied in Noord Holland en een aantal auteurs uit de stedelijke cultuur. Het resultaat een boeiende dialoog over beelden van de stad over het platteland en omgekeerd. Conclusie van de avond we hebben een urgent thema bij de hoorns en we gaan door. Daarna volgden discussies met betrokkenen bij deze problematiek, kennisname van de enorme hoeveelheid onderzoek over het platteland en van de schaarse initiatieven voor interactie. Gesprekken met Jan Hartholt van de directie Platteland van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid gaven ons uiteindelijk de juiste focus voor de formulering van een innovatieprogramma waarin de interactie stad en platteland centraal staat. De focus: *de agenda van de stad voor het platteland*. De werktitel: *Stad zoekt boer*. Belangrijkste activiteiten zijn de organisatie van een serie rondetafelgesprekken. De rondetafels worden gehouden vanuit verschillende thematische invalshoeken en in verschillende regio's. Verder zullen een aantal researchpapers worden gemaakt (te bundelen in een publicatie) over de aspecten van de *Agenda* en waarin opgenomen de ervaringen van de rondetafels. De methodische aanpak van deze thematiek zal ruim aandacht krijgen. We kijken vanuit de stedelijke bril. We vinden dat deze invalshoek te lang onderbelicht is gebleven. Aan het slot van het project – eind 2006 – moet dit ons een stedelijke agenda voor het platteland opleveren.

De gevolgtrekking uit deze zoekopdracht bevestigt de urgentie om de relatie tussen stad en platteland te onderzoeken. Die urgentie bestaat uit:

- Het platteland verandert in hoog tempo. Het platteland wordt van overwegend voedselproducent tot aanbieder van zeer gevarieerde diensten en producten.
- De stad en de stedelijke consument ontwikkelen nieuwe behoeften: ruimtegebruik voor woningen en industrie, veel natuur, veel recreatie, eisen aan voedselveiligheid, landschappelijk esthetische normen, maar ook nieuwe algemene voorzieningen als waterberging.
- De Europese dimensie en de globaliseringscontext brengen extra dynamiek, maar ook onzekerheden in deze veranderingen; nieuwe regelgeving, nieuwe producten en producenten en slechting van tariefmuren en daarmee van bescherming.
- Sociale cohesie gaat over de wederzijdse betrokkenheid van burgers bij elkaar, over hun netwerken, hun integratie in de maatschappij en in hun sociaal en politiek vertrouwen (Zie onder andere de WRR: vertrouwen in de buurt, 2005). Naast sociale cohesie is in de relatie stad platteland de territoriale cohesie van groot belang. In de Europese Unie wordt dit begrip (onder andere in de concept grondwet) tot belangrijk uitgangspunt genomen: Het concept van territoriale cohesie gaat verder dan de notie van economische en sociale cohesie door het zowel aan te vullen als te versterken. Het leidt tot spanningen en suboptimale oplossingen als op korte afstand van elkaar stad en platteland zich geheel onafhankelijk van elkaar ontwikkelen.

Zonder kennisname van de wederzijdse ontwikkelingen en mogelijkheden van stad en platteland dreigt in deze turbulente ontwikkelingen een grotere afstand, een toename van onevenwichtigheden, een versterking van bestaande beelden en vooroordelen en een optelsom van gemiste kansen. Een analyse die niet uniek is, maar we hebben de indruk dat niemand hem oppakt.

Tabel 1**Basisgegevens per 2005**

Het platteland kan worden gedefinieerd als het niet verstedelijkte deel van Nederland, waarbinnen ook dorpen en kleinere steden liggen (minder dan 1000 adressen per km²). Onder platteland worden ook grotere wateren (m.u.v. de Noordzee) verstaan. Met deze afbakening beslaat het platteland ongeveer tachtig procent van het Nederlandse areaal waarop ongeveer veertig procent van de bevolking leeft. Dus, omgekeerd in het stedelijke gebied wonen zestig procent van de mensen. Van de plattelandsbevolking is 15% boer. 25% heeft een beroep dat nog wel verbonden is met het platteland, maar inmiddels heeft 60% van de bewoners van het platteland een beroep dat niet aan het platteland gebonden is.

Gegevens uit: Ministerie van LNV, *Agenda voor een Vitaal Platteland, Visie, 2004*; SER, *Kansen voor het platteland, 2005*.

Dit artikel zal vooral de mogelijkheden, oplossingen en perspectieven van een agenda van stad voor het platteland uitwerken. Beschrijving van de agenda van het platteland zelf zijn vanuit de mogelijkheden van het platteland gezien voldoende beschikbaar. De nota *Agenda voor een vitaal platteland* van het ministerie van LNV (2004), de SER – nota *Kansen voor het platteland* (2005) en de studie: *Thuis op het platteland* van het SCP (2006) zijn actueel en volledig vanuit die invalshoek ontstaan.

Onder agenda wordt verstaan: De politieke en maatschappelijke visies, probleempercepties en kansen en mogelijkheden om deze om te zetten in verbeterings- en/of veranderingstrajecten. Agenderen is daarmee een sturingsproces. Instrumenteren, is het proces waarin de agenda wordt voorzien van om de agenda te kunnen realiseren. Effectueren is het toepassen van de instrumenten. (Samenleving in transitie: Dirven, Rotmans, Verkaik, 2002). Op dit moment zijn de agendapunten vaak niet of slecht gearticuleerd, want het platteland is geen item voor de stad. Onderdeel van dit artikel zal dan ook zijn om de impliciete agenda zo goed mogelijk te verhelderen. En de ontbrekende agendapunten te verwoorden.

In de beschrijving gaan we uit van de metafoor van het oversteken van een rivier. Daarbij denkend aan de bekende strofe van de dichter Marsman: *denkend aan Holland zie ik breede rivieren traag door oneindig laagland gaan...* De verschillende manieren om een rivier over te steken worden gebruikt als aanduiding van de mogelijkheden waarop de stad het platteland kan bereiken. De oversteekmogelijkheden die achtereenvolgens beschreven worden zijn: § 2 roepen, § 3 zwemmen, § 4 de omweg, § 5 door de lucht, § 6 met de pont, § 7 bruggen bouwen en § 8 overkluizen. Elk van die oversteken zal aan het eind van de paragraaf voorzien worden van een korte reflectie. Dan in § 9 een slotbeschouwing met conclusies en een kort resumé.

2 Roepen

Om contact te krijgen met mensen aan de andere kant van een rivier kun je bij afwezigheid van verbindingen elkaar aanroepen. Wanneer de rivier tamelijk breed is bestaat het gevaar dat de woorden wat verwaaien en daarmee de boodschap. Dan ga je maar weer naar je eigen mensen en kun je verontwaardigd bespreken hoe slecht de andere kant luistert en hoe vaag hun boodschappen zijn. Gezien de huidige praktijk lijkt het er sterk op dat deze non-communicatie die tot uiting komt in beelden en vooroordelen nog erg veel voorkomt in de relatie stad platteland.

De stedelijke dynamiek met zijn 24-uurseconomie, de culturele centra, de onderwijsinstellingen en cetera verhouden zich slecht met het dominante beeld van rust, cyclische arbeid en culturele tradities.

Vanuit de steden gezien vormen zij zelf het centrum en de motor van de vooruitgang. Het omringende platteland, het ommeland, de periferie is in die visie de leverancier van het primaire voedsel, van goedkope arbeidskrachten en van nieuwe ruimte voor de stedelijke uitbreidingen. Recenter is daar bijgekomen het platteland als oase van rust waarin het goed wandelen, fietsen en tijdelijk verblijven is. De centrum – periferie voorstelling gaat uit van een binair wereldbeeld: het is centrum óf het is periferie. De werkelijkheid is complexer, maar kent nog steeds wel een sterke segmentering. Haartsen (1996), onderzoeker en publicist over landschappen onderscheid:

1. Het sterk verstedelijkte gebied.
2. Het verwevingslandschap, multifunctioneel, waar verschillende vormen van landbouw gecombineerd worden met recreatie, natuurterreinen, landgoederen.
3. Het agrarisch productielandschap met kassen, vollegrondstuinbouw, akkerbouw, veeteelt, olie- en biomassaproductie.
4. De wildernis: grote natuurgebieden waar de invloed van de mens gering is.

Deze segmentering houdt makkelijk beelden in stand van de andere gebieden die sterk gebaseerd zijn op het eigen uitgangspunt. De natuurbeheerder kijkt verdrietig naar het kassenlandschap. Voor de stadsmens is de natuur een decor. Voor de agrariër is de stad een plaats voor sommige boodschappen, maar vol drukte en vuilig- en onveiligheid. Hierdoor ontstaat een beeldvorming die niet meer recht doet aan de werkelijkheid van de verschillende landschappen, functies en leefwijzen.

Daarnaast is er de meer romantische-recreatieve opvatting: in de periferie is er nog veel onbedorven, er is authenticiteit, echte sociale relaties. Voor de mensen uit het centrum is dan het platteland een plaats voor 'herbronning' (*recreatie betekent her-schepping*), ontspanning en een genieten van een andere, rustiger tijdsdimensie. Voor de mensen op het platteland betekent die stedelijke aandacht een extra inkomensbron, maar levert overigens ook overlast op in de vorm van bijvoorbeeld stadshonden die schapen de sloot in jagen, stedelingen die de hier en daar zeer gerespecteerde zondagsrust negeren, stedelingen die denken dat het landelijk gebied publiek bezit is, als ware het een stadspark en andere vormen van onbegrip voor andere culturele codes.

Het beeld van het stedelijke centrum als bron van economische welvaart doet onvoldoende recht aan het economische belang van het agrocluster (landbouw met agro-industrie en handel). Het heeft een aandeel van 10% in de nationale economie. Daarbij is het aandeel van de niet primaire schakels in het cluster gestegen tot 80%. Dit betreft de toelevering van goederen en diensten tbv de primaire landbouw, de verwerking van de agrarische producten en de handel). (Het Nederlandse

Agrocluster in kaart, LNV, 2004. Ook doet zich als gevolg van verdere industrialisatie en logistieke randvoorwaarden een verschuiving voor waarbij er steeds meer toegevoegde waarde van het agrocluster in of nabij stedelijke gebieden geproduceerd wordt.

De economische én de culturele veranderingen van de laatste decennia zitten vooral in de drastische afname van het aantal productieve boeren en een bijna navenante schaalvergroting bij de blijvers. Het aantal rundveebedrijven daalde bijvoorbeeld. in 20 jaar met meer dan de helft. (NRC Handelsblad 140205). De schaalgrootte van de bedrijven steeg met 40% in dezelfde periode.

Tabel 2

Ontwikkeling aantal bedrijven per type 1980 - 2004

Type	1980	2004
Totaal land- en tuinbouwbedrijven	144.990	83.890
w.v Akkerbouwbedrijven	16.730	12.630
Opengrondsgroentebedrijven	2.860	1.120
Bloembollenbedrijven	2.400	1.120
Fruitbedrijven	3.410	1.840
Boomkwekerijbedrijven	2.560	2.590
Glastuinbouwbedrijven	11.000	6.390
Melkveebedrijven	60.040	22.280
Varkensbedrijven	9.330	4.180
Pluimveebedrijven	2.450	1.350
Vleeskalverbedrijven	1.500	1.160
Overige bedrijven	32.710	29.230

Bron: Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland, WUR 2005

Naast deze ontwikkeling is ook de informatie over verbredings- en verdiepingsactiviteiten van de agrarische sector van belang. Gemiddeld is er bij 37% van alle bedrijven sprake van verbredingsactiviteiten. Onderscheiden naart soort van activiteit geeft het volgende beeld.

Tabel 3

Verbreding agrarische activiteiten

Activiteit	Aantal	%*
Recreatie	2.540	8
Zorg	370	1
Stalling van goederen	3.830	12
Natuurbeheer	21.550	69
Energieproductie (vnl windmolens)	480	2
Loonwerk	4.980	16
Verwerking van producten	1.100	4
Huisverkoop van producten	5.380	17

Bron: Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland, WUR 2005

*) bedrijven waarop de activiteit voorkomt in procenten van het aantal bedrijven met verbreding/verdieping

Toch vinden de meeste van de *niet-meer-boeren*, maar wel oorspronkelijke bewoners zich zeer duidelijk deel uitmaken van het platteland. Daarnaast wordt landbouwgrond omgezet in natuurgebied, wordt landbouwgrond omgezet in nieuwbouwwijken en industriegebieden. En, na de golf van de tweede huisjes in de jaren '70 en '80 is er nu een groei van het aantal (oudere) stedelingen die zich permanent op het platteland vestigen; al dan niet in nieuwe grootschalige bungalowparken of in de nieuwe landgoederen. Ook de groeiende mogelijkheid voor (intellectueel) thuiswerk leidt tot een toename van vestigingen. Tegelijk gaat de industrialisatie door en verdwijnen er nog steeds functies naar de stad (of de halfstedelijke industrieterreinen) die vroeger bij het platteland behoorden. Daarbij gaat het vooral om de distributie en verwerking van agrarische producten. Door de gewijzigde samenstelling van de bevolking, door grotere (auto)mobiliteit, door gemeentelijke herindelingen verdwijnt ook uit de kleinere kernen de sociaal-economische infrastructuur waardoor de leefbaarheid fors minder wordt (zonder: winkels, scholen, gemeentehuis, dienstverlening, zorgstructuur, banken en postagentschappen).

Vertaald in waarnemingen en opvattingen ontstaan er nieuwe beelden waarin de tegenstelling anders, maar zeker niet minder is dan vroeger: Stedelingen zien, maar vooral horen via de media over intensieve landbouw, dierziektes, (internationaal) gesleep met dieren, corruptie met veevoeder, industrialisatie van de voedselproductie, boeren die als ze de kans krijgen elke houtwal kappen en elke sloot dempen. Tegelijk lijken stedelingen met de grootst mogelijke meerderheid alléén geïnteresseerd in de goedkoopste landbouwproducten en hebben velen geen flauw benul meer van de herkomst van hun voedsel.

Plattelandsbewoners ervaren steeds groter economische druk; zien stedelingen die hun land als park ervaren; voelen zich vooral miskend in hun functie als voedselproducent en beheerder van het landschap. Want, velen zijn ook zeer trots op hun land, op hun bedrijf en hun werk. Velen gaan mede gedwongen door economische drijfveren ook over op (deel)activiteiten in de sfeer van toerisme, recreatie en zorg, die nadrukkelijk gericht zijn op de stedelingen. (Zie tabel 3)

Reflectie: Er bestaan beelden van andere groepen of culturen in termen van economische betekenis, historisch romantische beelden, beelden van onderliggende (economische) motieven en achtergrond van bepaald gedrag, beelden van nieuwe ontwikkelingen et cetera. Deze beelden zijn te weinig gebaseerd op kennis over de andere groep of cultuur. Het zijn vaak beelden die het resultaat zijn van onze zapcultuur (even bij het beeld blijven hangen zonder kennis te nemen van het hele verhaal). Bij de verbredings- en verdiepingactiviteiten van het platteland zou je een programma's kunnen ontwikkelen voor lesboerderijen. Boerderijen die aan leerlingen van het lager en middelbaar onderwijs op een heel praktische manier laten zien wat de functies en dilemma's zijn van het agrarisch bedrijf en van de cultuur van het wonen op het platteland. Er zijn hiervoor goede voorbeelden onder het Project *belevend leren* (Zie bijvoorbeeld de sites van de www.eemlandhoeve.nl, www.marentehupkes.nl en www.sme.nl).

3 Zwemmen

De rivier overzwemmen is een manier die al zo oud is als de mensheid. Vaak met goed gevolg, maar er worden ook nog steeds mensen met de stroom meegesleept. Het zoeken van een doorwaadbare plaats die veilig is, ligt voor de hand. Is die er niet, dan is zwemmen een risicovolle optie en vooral ook een strikt individuele manier om de rivier over te komen.

De metafoor van het zwemmen toegepast op de mogelijkheid van de stedeling om het platteland te bereiken is individueel. In die zin zijn er altijd al individuen uit de stad naar het platteland getrokken. Hieruit ontstaan een drietal algemene situaties:

1. De nieuwkomer wordt geaccepteerd en integreert in de lokale samenleving.
2. De nieuwkomer beschouwt zijn / haar landelijke woning als buitenhuis en doet geen pogingen tot integratie, maar leeft ook zonder veel conflict met de omgeving.
3. De nieuwkomer stoort zich aan de ongebruikelijke cultuur, aan de overlast die soms optreedt door stank of geluid en gaat de strijd aan.

Ervan uitgaande dat er geen sprake is van een massale invasie van een bepaalde regio verlopen de meeste processen zoals het met burens gaat, soms accommodeert het beter en soms slechter. Het feit dat van de nieuwkomers enig aanpassingsvermogen gevraagd wordt verschilt niet veel van nieuwkomers in de stad: je kunt jezelf zijn, maar er zijn wel een aantal codes waaraan je je moet houden.

Als de nieuwkomers grote aantallen gaan vormen gaan zich andere problemen voordoen. Voor het platteland betekent de komst van veel nieuwkomers soms dat de lokale woningmarkt belast wordt met een vraag van buiten. Dat kan leiden tot prijsopdrijving en tot minder beschikbare (starters)woningen voor de lokale bevolking. Recent is de toename van oudere bewoners naar het platteland: de grijze golf. Het zijn mensen die teruggaan naar hun geboortestreek, de rustzoekers, de ruimteliefhebbers. Interessant is de manier waarop hiermee omgegaan kan worden. De stedelijke invasie wordt soms als een bedreiging gezien, maar wordt ook wel opgepakt als een nieuwe kans. De toename van ouderen betekent ook een toename van de toekomstige zorg en daarmee een interessante aanvullende vorm van werkgelegenheid.

De komst van nieuwkomers op het platteland schept ook nieuwe kansen. De nieuwkomers brengen nieuwe kennis mee en daarmee nieuwe mogelijkheden. Het is ons opgevallen in onze zoektocht tussen stad en platteland dat de agrarische innovaties beperkt worden door wat in Wageningen gebeurt. Het gebruik van stedelijke kenniscentra en het ontwikkelen van goede netwerken zijn nog weinig ontgonnen gebieden.

Reflectie: Individuele acties kunnen algemenere sociaal-economische gevolgen hebben. Hierop wordt in het vervolg van het artikel nog teruggekomen. Wel is duidelijk dat een belangrijke voorwaarde als basis voor samenwerking bestaat uit respect. Van iemand die de moed heeft om een rivier over te steken mag ook verwacht worden dat hij of zij zich goed oriënteert op de andere oever. Van de mensen die wonen in het landelijk gebied mag ook verwacht worden dat ze zich bezighouden met vraag wat bij nieuwe ontwikkelingen de uitdaging en de kans is. In alle gevallen geldt: schep voorwaarden voor ontmoeting.

4 De omweg

Een rivier terug volgen naar de oorsprong leidt uiteindelijk tot een bron of een klein stroompje wat makkelijk te doorwaden is. Voor onze Westerse geschiedenis is een van de belangrijkste bronnen nog altijd de Griekse filosofie. Voor de Grieken kon vrijheid alleen bestaan in de politieke arbeid, in de zin van vrij van de dwang om te werken voor het noodzakelijk levensonderhoud. Het dagelijkse werk van boeren en ambachtslieden werd geplaatst als voorwaardenscheppend voor de politieke arbeid, voor het bestuur. (Hans Achterhuis, 1984 en Melvyn Hill over Hannah Arendt, New York, 1979) Prekapitalistische opstanden en protestbewegingen kwamen bijna altijd van boeren en/of slaven. Deze oude tegenstelling uit de Griekse filosofie en de Griekse stadsstaten is in de loop van de geschiedenis nooit verdwenen. In de stad zetelt het politieke bestuur. In de stad wordt het product van de noodzakelijke arbeid van de boer met graagte genuttigd, maar nooit goed op waarde geschat. Op sommige borden die boeren af en toe langs de weg op hun erf zetten klinkt die boosheid naar de stad nog steeds door: De stad profiteert van ons maar respecteert ons werk niet of onvoldoende. De stad (in de praktijk vaak Den Haag, maar ook de provinciehoofdsteden), daar komen de politici vandaan en zit het politieke bestuur. Wanneer 'de stad' zich van deze oude sentimenten niet of onvoldoende bewust is dan is communicatie tussen stad en platteland een moeizame zaak.

Tot de stad wordt op het platteland overigens bijna altijd iedereen gerekend die niet handelt vanuit de belangen van de boer en plattelandsbewoner. De natuurorganisatie, de energiemaatschappij, het ministerie, de wandelaars en fietsers worden tot de stedelijke groepen gerekend (zie ook § 6). Waterschappen zijn van oudsher de bestuurlijke organisaties van het platteland. De grondeigenaren hadden het voor het zeggen in de besturen. De doorgevoerde democratie in de waterschappen brengt interessante conflicten tussen stad en platteland aan het licht. Zo is een lage waterstand goed voor de boeren. Men kan makkelijker het land op met de machines. Het is goed voor de kampeerbedrijven in de zomer, want zompige grond rond tent of caravan is niet prettig. Het is in het algemeen slecht voor de natuur, want verdroging leidt tot minder gevarieerde natuur. De democratisering van de waterschappen is overigens moeizaam door de lage interesse van de stedelingen. Een uitzondering vormen niet toevallig de 'groen' geïnspireerde kiezers en kandidaten.

Een belangrijke voorwaarde voor begrip en voor een begin van echt contact vormt respect voor de achtergrond, de culturele - en de sociaal-economische positie van de ander. De wijze waarop dit tot stand kan komen is in een '*democratische dialoog*'. Een goede dialoog moet aan nogal wat voorwaarden voldoen:

1. De dialoog is een proces van uitwisseling van ideeën en argumenten waaraan alle betrokkenen mee kunnen doen.
2. Alle deelnemers zijn gelijk; er is geen formele hiërarchie en iedereen neemt ook zoveel mogelijk *actief* deel.
3. Eigen ervaringen zijn basis voor deelname en alle argumenten die horen bij het thema zijn gerechtvaardigd.
4. Deelnemers moeten een verschil van opinie kunnen tolereren.
5. De dialoog moet leiden tot (deel)besluiten die stap voor stap tot een gewenst resultaat leiden. (Hagoort, 1998)

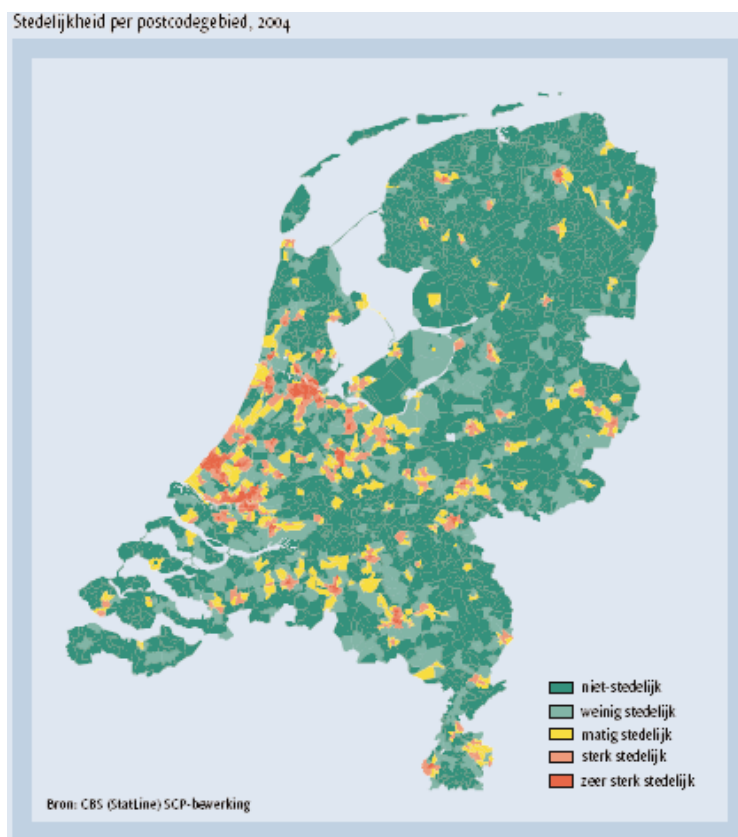
Voor het organiseren van zo een dialoog moeten deelnemende groepen en / of personen een goed inzicht hebben in hun eigen positie en hun eigen belangen. Die posities en belangen zijn aan grote veranderingen onderhevig. Veranderingen gaan snel en posities zijn zeker niet voor eeuwig. De mens in de stad en de mens op het platteland komen losser te staan van hun *vertrouwde* leefomgeving. De filosoof Ton Lemaire (2002) schetst de positie van de mens in de stad als niet veel anders dan de mens op het platteland: *“De moderne techniek en de wereldmarkt hebben mensen steeds meer losgemaakt van hun plaatsgebondenheid. Positief gezien betekent dat, dat ze bevrijd zijn van locale en regionale bindingen, negatief gezien dat ze gedesorienteerd zijn in een onstabiele en onverschillige leefomgeving. Ik noemde dat al ‘delocalisering’: een desintegratie van de band tussen mensen en het landschap waarin ze wonen en ik suggereerde dat dat proces zich wellicht weerspiegelde in het nagenoeg verdwijnen van het landschap in de moderne schilderkunst en literatuur (misschien ook de film)”*. Dit laatste lijkt een opvatting die ook weersproken kan worden. In de film is opnieuw ook aandacht voor het landschap en de plaats van de mens daarin.

Reflectie: We pleiten voor een herdefiniëring van zowel stad als platteland: *reinventing the countryside* evenals *reinventing the city*. Als zowel stad als platteland op een zo open wijze – vanuit de wetenschap dat de eigen positie onderdeel is van een proces van herdefiniëren - een democratische dialoog aan willen gaan dan kan dat het begin zijn van een boeiend aantal mogelijkheden.

5 Door de lucht

Een rivier oversteken kan ook door op te stijgen in een ballon, of te vliegen met een helikopter of vliegtuig. Dergelijke menselijke worstelingen met de zwaartekracht leiden tot miserabele energie-efficiency. Wel geeft verplaatsing door de lucht de mogelijkheid om van bovenaf een caleidoscoop van vlakjes en bewegingen te zien in zowel de stad als op het platteland. De afstand relativeert en biedt een prachtig beeld met vlakjes van akkers en weilanden, bossen, water, steden en wegen. Van de snelwegen valt op dat die niet primair stad en platteland verbinden, maar stedelijke centra.

De verschillen tussen stad en platteland zijn ook zeer goed zichtbaar in een overzicht van de 'stedelijkheid' in de eerder genoemde SCP-studie: *Thuis op het platteland*. De kaart is vervaardigd op basis van de aantallen adressen per km².



- 1 zeer sterk stedelijk (meer dan 2500 omgevingsadressen per km²)
- 2 sterk stedelijk (1500-2500 omgevingsadressen per km²)
- 3 matig stedelijk (1000-1500 omgevingsadressen per km²)
- 4 weinig stedelijk (500-1000 omgevingsadressen per km²)
- 5 niet-stedelijk (minder dan 500 omgevingsadressen per km²).

In deze vlakken zijn de Randstad, de Brabantse stedenband en nog enkele andere stedelijke concentraties (de stedendriehoek, Deventer, Apeldoorn, Zutphen, de steden in Twente, Arnhem – Nijmegen en Zuid Limburg) goed te zien. Wanneer we deze vlakverdeling invullen met kwaliteiten en competenties die in overwegende mate aan hetzij de stad, hetzij het platteland toegerekend kunnen worden en vervolgen met eenzelfde overzicht met problemen, dan krijgen we de volgende tabel:

Tabel 4**Kwaliteiten en problemen****Stad****Kernkwaliteiten en -competenties**

Bevolkingscentrum
 Politiek-bestuurlijke centrum
 Sociaal-economische centrum
 Sociaal-culturele centrum
 Centrum voor onderwijs en wetenschap
 Gezondheidscentrum
 Logistieke knooppunten
 Centrum OV en Infrastructuur
 Werkgelegenheid
 Aantrekkelijke jongerencultuur
 Innovaties / technologische vernieuwing,
 waaronder landbouwinnovaties

Kernproblemen

Geringe sociale cohesie
 Ruimtegebrek
 Verkeershinder en files
 Veiligheid
 Werkgelegenheid
 Goed onderwijs
 Anonimiteit
 Milieuvervuiling
 Energieverbruik

Platteland

Landschappelijk ruimte
 Plaatsen voor voedselproductie
 Natuur
 Biodiversiteit / EHS (ecologische hoofdstructuur)
 Rust en bezinning
 Openluchtrecreatie
 Sociale cohesie
 Boerenwijsheden*

Voedselkwaliteit
 Geluid en stank
 Beperkte voorzieningen
 Werkgelegenheid
 Goed onderwijs
 Beperkte bestuurlijke capaciteit

*) Niet ironisch, bedoeld wordt een bron van wijsheid met praktische oplossingen, oude leerzame verhalen en inzichten.

Als we dit overzicht bekijken vanuit de optiek van kansen en mogelijkheden dan geeft dat de volgende gezichtspunten:

De stad kan iets leren van het platteland als het gaat om sociale cohesie. Hoe gaan mensen met elkaar om, in het verkeer, in de winkel, in de buurt, in de zorg. Hoe lossen ze meningsverschillen op. Wat is de aandacht voor elkaar? Welke (innovatieve) ontwikkelingen zijn er? Wat is de plek van ouderen in de samenleving. Hoe gaat men om met integratievraagstukken, met onderwijsachterstanden?

Stad en platteland kunnen elkaar van dienst zijn met het oplossen van kernproblemen. In de stad is er een groeiende vraag naar veilig voedsel. Veilig als het gaat om bestrijdingsmiddelen bij planten en medicijnen bij dieren, de traceerbaarheid van voedsel: Waar komt het vandaan, wat zit er in? De relatie tussen stedelijke consumenten en plattelandsproducenten is vrijwel non-existent. Is het mogelijk om via andere distributiesystemen een betere relatie te ontwikkelen? Wat kunnen steden en dorpen / kleine kernen samen doen aan het verbeteren van achterstandssituaties in het onderwijs, in het organiseren van stageplaatsen; in plaats van elkaar te bestrijden bij de verdeling van de taart bij de miljoenennota. Hoe kan het gezamenlijke milieubelang beter op de rails komen? Is het denkbaar dat ambtelijke roulatiesystemen die nu door grote gemeenten intern en tussen de grote gemeenten plaatsvinden ook georganiseerd worden met kleinere gemeenten? Gewoon een tijdje een gespecialiseerde ambtenaar uitlenen aan een kleine gemeente betekent voor de (grote) stad een geringe belasting. Voor de kleine

gemeente kan het een uitkomst zijn. Het in een portefeuille opnemen van het landelijk gebied bij bestuurders en ambtenaren van (grote) steden zou borg kunnen staan voor gecoördineerde aandacht. De Noord Hollandse gedeputeerde Albert Moens pleitte (in gesprekken met de auteur) voor een opleidingsmodule ambtenaar landelijk gebied. Belangrijk voor zowel stad als voor landelijke gemeenten.

Tabel 5

Enkele gegevens over biologische landbouw

De biologische landbouw zou kansrijk moeten zijn. De ontwikkeling van de biologische landbouw lag in 2003 nog maar op 2,1%. De overheidsdoelstelling is 5% in 2007 en de ambitie ligt bij 10% in 2010. Ondanks de inspanningen van de laatste jaren is de groei niet buitengewoon groot. Zowel in de stad als op het platteland blijft de bio-productie en bio-consumptie een zaak van een kleine groep. Zowel producenten als consumenten worden nog altijd als idealisten voorgesteld. Wel is het een mooi voorbeeld van een betrokken groep van producenten en consumenten met gelijke doelen. Als zodanig een kraamkamer voor goede relaties tussen stad en platteland. Deze term is ontleend aan de Beleidsnota Biologische Landbouw 2005 – 2007 (2004), waarin biologische landbouw de kraamkamer van de duurzaamheid genoemd wordt. Daarnaast is de traceerbaarheid van voedsel een item wat zo snel als mogelijk is geregeld moet zijn. Door duidelijk te maken waar het voedsel vandaan komt, kan ook het streekproduct geholpen worden. Het besef moet groeien dat voedsel te belangrijk is om mee te knoeien.

Een interessant samenwerkingsvraagstuk is te vinden in de discussies rond inburgering en rond de culturele onderwijs canon. De populatie van de jongeren in de grote steden is (binnenkort) voor 50% van allochtone herkomst! Nederlanders van allochtone herkomst zijn sterk geconcentreerd in de steden. Velen echter – of hun ouders – zijn daar in hun landen van herkomst wel van afkomstig. Een mogelijkheid kan gevonden worden om inburgeraars letterlijk een plek te geven in Nederland. Wie heeft niet vanuit de trein de populatie van volkstuiniers zien verkleuren. Dat geeft mogelijkheden om ook in de relatie stad – platteland op dit vlak initiatieven te ontwikkelen.

Een (door het marktsysteem bepaalde) zwakte is de economische bepaaldheid van zowel de boer als de stedeling. Eerst wordt gekeken naar de opbrengst en de kosten, dan pas naar de maatschappelijke effecten. De afhankelijkheid van de agrarische sector van subsidie vermindert, maar is nog steeds groot. In de Europese Unie is nog steeds niet de omslag gemaakt voor een substantieel ander landbouwbeleid, maar op onderdelen, zoals suikerbieten worden voor boeren harde maatregelen genomen. Het beeld blijft toch nog hangen van een bedrijfstak die bij elke tegenwind geholpen moet worden. De stedeling van zijn kant vindt duurzame of biologische landbouw te duur en kiest elke keer weer voor het goedkoopste kippetje of varkenslapje. Het is wat betreft voedsel de grootste opgave om een mix te maken van sociale, culturele en fiscaal-economische prikkels om in deze eenzijdige economische bepaaldheid en deze relatie verandering te krijgen.

Reflectie: Door oog te hebben voor zowel de eigen kwaliteiten als voor de verschillen, kunnen stad en platteland elk hun sterke punten beter benutten. De stad heeft weinig of geen oog voor de kwaliteiten van het platteland. Het platteland benadert de eigen kwaliteiten vaak nog erg versnipperd. Door sterke en zwakke punten in een regio van stad en platteland in kaart te brengen kunnen samenwerkings- en ruilsituaties georganiseerd worden. Dit kan op het vlak van de distributieketens, op het vlak van bestuurlijke samenwerking en op persoonlijk vlak. Vooral het maken van 'kruiskoppelingen' waarmee we bedoelen het verbinden van de

kernkwaliteiten van de stad met kernproblemen van het platteland en omgekeerd kan het inzicht in mogelijkheden en processen verhelderen. De biologische landbouw krijgt veel aandacht, maar een doorbraak lukt door de economisch calculeren de burger nog steeds niet. Interessant gegeven is de verkleuring van de volkstuinen.

6 Met de pont

In de grote diversiteit aan stedelijke gebruikersgroepen van het platteland heeft elke gebruikersgroep haar eigen activiteiten. De meeste van die gebruikersgroepen kennen ook eigen organisaties. Beurtelings gaan ze naar de overkant. Soms treffen ze elkaar op de pont, maar dat is meestal toeval en niet op afspraak.

Tabel 6

Stedelijke gebruikersgroepen

Stedelijke organisaties met opvattingen over en gebruikers van het platteland. De consumentenbond, biologica, het algemeen verbond van volkstuinders in Nederland, de ANWB, de watersporters, wandel- en fietsplatform, kampeerders van allerlei soort, Natuurmonumenten, IVN, Das en Boom, de Landschappen, de stichting Natuur en Milieu, Milieudefensie, Ouderenbonden, organisaties op levensbeschouwelijke grondslag, Monumentenzorg, werkgevers- en werknemersorganisaties, brancheorganisaties als Recron, MKB-Nederland en nog heel veel meer.

In de zeer verkavelde polder die Nederland heet, heeft elke club haar eigen organisatiestructuur. De grote organisaties hebben, naast een landelijke, vaak ook een regionale structuur. Veel organisaties zijn ook weer onderdeel van een koepel. De besluitvormings- en organisatiestructuur van veel van deze ngo's zijn nogal traditioneel. Dat geldt ook voor hun externe oriëntatie. (Huige 2004). Elk van die gebruikersgroepen en organisaties gaat uit van een min of meer eigen beeld van het platteland. Elke groep heeft een (impliciete) opvatting van stad en platteland, maar doet er niets mee. Elke groep heeft eigen waarden en eigen gedragscodes. Zo zal een wandelend NIVON-lid niet gauw de schillen en dozen achterlaten in het landelijk gebied. Leden van een van de twaalf provinciale landschappen zullen een bijzondere band hebben met het landschap van hun keuze. Een kampeerondernemer wil graag een mooie landelijke omgeving, maar is in verband met zijn klandizie minder blij met een gierende buurman. Milieuorganisaties erkennen het belang van boeren voor landschap en voedsel, maar niet ten kosten van natuur en milieu. Er is een grote diversiteit aan activiteiten van deze gebruikersgroepen. Sommige groepen beperken zich tot een kernactiviteit, maar in erg veel gevallen zal er ook sprake zijn van meer algemeen maatschappelijk geformuleerde doelen en activiteiten. Jagersverenigingen die zich ook faunabeheerders noemen, of golflinks die ook goed voor de natuur zouden zijn. Kijkend naar de gezochte waarden van deze organisaties, dan zijn duurzaamheid, rust, ontspanning, landschap, natuur en erfgoed de meest gebruikte termen.

Gezondheid, diervriendelijkheid, biodiversiteit, lotgenoten treffen / sociale contacten en de triple P: (evenwicht tussen) people, planet en profit zijn de belangrijkste motieven voor de stedelijke groepen om hun activiteiten te organiseren. Het gedrag van deze gebruikersgroepen kan worden beïnvloed door overheden en

of lobbygroepen. In beginsel gaat het dan om een viertal noemers:

- Informatie over het landelijk gebied en de manier waarop bepaalde vormen van gebruik het landelijk gebied beïnvloeden.
- Belasting, subsidies en regelgeving. Negatieve en / of positieve beïnvloeding hoort tot het standaard (overheids)pakket. Sommige natuurgebieden vragen een toegangsgeld of lidmaatschap. Sturen via (project)subsidies is een veel gebruikt middel zowel om bewoners, boeren in het landelijk gebied te stimuleren om rust of recreatiegerichte activiteiten toe te laten.
- Gebiedsgericht beleid is minder generiek en dus meer gericht op het realiseren van doelen die aansluiten bij het gebied.
- Samenwerkingsprojecten tussen overheden / bewonersgroepen in het landelijk gebied en stedelijke gebruikersgroepen leveren het beste maatwerk.

Elke club / koepel / vereniging / stichting die tot de gebruikersgroepen van het platteland behoort, heeft opvattingen of formuleert opvatting over het eigen beleid. Naar onze inschatting zijn in negentig procent van de gevallen bij dat proces geen bewoners van het platteland of van de agrarische ondernemers in een bepaald gebied betrokken. De tien procent betreft mensen die in het landelijk gebied wonen en ook lid zijn van een van de overwegend stedelijke clubs. Dat betekent dat agenda's voor (delen en aspecten) van het landelijk gebied worden gemaakt zonder dat het gebied daarbij betrokken is. *Over ons zonder ons* werkt nooit vruchtbaar.

Reflectie: De caleidoscoop van stedelijke gebruikersgroepen is moeilijk over een kam te scheren. Toch zijn er een drietal algemene benaderingen:

- Bij een *gebiedsgerichte organisatie* is het lokaal zoeken en leggen van contacten over het meest voor de hand liggend en meestal ook wel een praktijk die voorkomt. Ook hier moet er vaak en steeds weer opnieuw de wederzijdse beelden eerst weer bijgesteld worden om tot echte communicatie te kunnen komen.
- *Landelijk* zouden de verschillende koepels meer werk kunnen maken van de interactie stad – platteland en van de communicatie met vertegenwoordigers van organisaties in het landelijk gebied.
- *De communicatie* in het algemeen kan wel wat beter. In de ledenbladen (maar natuurlijk ook bij de formulering van beleid) van stedelijke gebruikersgroepen zou een benoemen van de agenda van de betreffende gebruikersgroep *in relatie tot* wat dat betekent voor het landelijk gebied expliciet aan de orde kunnen komen.

7 Bruggen bouwen

Een brug is een bestendige verbinding. In onze metafoor is deze verbinding de ontwikkeling van beleid. De belangrijkste beleidsontwikkeling in het landelijk gebied komt voort uit de plannen rond het Investeringsbudget Landelijk Gebied ILG. *Het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) is een bundeling van de verschillende rijksbudgetten bedoeld voor aankoop, inrichting en beheer van landelijke gebieden. Het rijk maakt zevenjarige afspraken met iedere afzonderlijke provincie over de inzet van het geld voor het bereiken van rijksdoelen. Provincies voeren regie op de uitvoering door onder andere gemeenten en waterschappen. Het ILG is niet alleen een financieel instrument. Het is ook een nieuwe manier van werken en een verandering van bestuurlijke verhoudingen als het gaat om de inrichting van het landelijk gebied. (www.ilg.nu 300106)*

In de plannen rond het ILG wordt steeds nadrukkelijk aangegeven dat maatschappelijke organisaties en particulieren bij de opstelling van provinciale

plannen betrokken moeten worden. Hoe de provincies het overleg organiseren wordt aan de provincies overgelaten. *Alle reden dus voor zowel stedelijke als ook plattelandsorganisaties om bij de provincies aan de bel te trekken.*

Omdat de (rijks)overheid als hoeder van het algemeen belang het meest en het eerst verantwoordelijk is voor de verhouding stad platteland ligt het ook voor de hand dat de overheid op dit terrein experimenteert en initiatieven neemt. Dat neemt niet weg dat particulieren (en hun organisaties) ook een eigen verantwoordelijkheid hebben. We beschrijven kort vijf soorten experimenten:

7.1 Interactief Beleid

Er is sprake van een snelle ontwikkeling van interactief beleid bij gemeenten, provincies en Rijk. Interactieve beleidsontwikkeling sluit aan bij de mondiger burger en bij de behoefte van bestuurders om burgers meer bij het beleid te betrekken voor het scheppen van draagvlak. Bij interactieve beleidsontwikkeling gaan we uit van een aantal condities en spelregels. Je zou kunnen zeggen dat dit de bestuurlijke uitwerking is van dat wat gezegd is over de democratische dialoog in paragraaf twee:

- het is een open dialoog, maar wel gericht op concrete stappen
- het is gericht op leren en verbeteren; innovatie is een sleutelbegrip
- het is een proces van beperkte tijd; met een begin en een eind
- er is een duidelijk gevoel van urgentie
- de bereidheid is aanwezig om elke stem in zijn waarde te laten
- betrokken partijen zijn gelijkwaardig
- er is een fundamenteel democratische bestuursstijl
- bestuurlijke vooringenomenheid leidt niet tot optimale resultaten.

Situaties waarbij interactiviteit een belangrijk instrument kan zijn:

- transities
- grote veranderingen in organisaties
- strategische beleidsvernieuwing
- in het algemeen daar waar innovaties (innovaties in combinatie met interactiviteit) gerealiseerd kunnen worden
- bij moeizaam vertrouwen tussen openbaar bestuur en burgers / maatschappelijke organisaties
- in situaties waarin bestuursorganen nieuwe regietaken toebedeeld krijgen
- in situaties waarbij sprake is van grote cultuurverschillen tussen gesprekspartners.

7.2 Het Plattelandsparlement

Het PlattelandsParlement is een initiatief van de Landelijke Vereniging voor kleine Kernen LVKK en het netwerk voor plattelandsontwikkeling (vroeger LEADER+ netwerk). Het plattelandsparlement staat voor een directe ontmoeting van de Haagse politiek met bewoners van het platteland. Het debat wat daaruit voortvloeit moet leiden tot een beter platteland waarvan bewoners weer het gevoel krijgen dat zij aan het roer staan. Het PlattelandsParlement staat ook voor de uitwisseling van ideeën tussen bewoners. De bewoners zijn de ervaringsdeskundigen van het platteland en zitten boordevol goede ideeën! Het PlattelandsParlement is geen formeel parlement maar een direct gesprek van plattelanders met parlementariërs. Het wil functioneren als antwoord op de hindernissen die de plattelander tegenkomt wanneer hij of zij zich actief bezig is op lokaal niveau. Die hindernissen worden vaak opgeworpen door beleid, wet en regelgeving opgelegd door Den Haag of Brussel. Met het PlattelandsParlement is er een middel om direct met de verantwoordelijken,

namelijk de Tweede Kamer, in gesprek te treden en te werken aan oplossingen. (www.plattelandsparlement.nl)

7.3 De Duinboeren

Dit is een samenwerkingsverband van een groep van zo'n 170 boeren rond het Noord Brabantse Naionaal Park Loonse en Drunense Duinen. Ze werken samen in de stichting Duinboeren (www.duinboeren.nl) Het initiatief begon in 1995. Het bijzondere van dit initiatief wordt gevormd door vijf aspecten:

1. De Duinboeren spelen actief in op nieuwe vragen en eisen die de samenleving en de markt stelt aan het boerenbedrijf stellen. Deze vragen en eisen worden vertaald in projecten.
2. Dit wordt vertaald in aanpassingen van de bedrijfsvoering en / of in nieuwe activiteiten, zoals agrotoerisme of zorgverlening.
3. Bewust rekening houden met en uitgaan van het belang van de natuur.
4. Het streven naar samenwerking tussen stad en platteland.
5. Duidelijke inzet op het participeren in relevante netwerken.

7.4 Vathorst.

Bij de Amerfoortse nieuwbouwwijk Vathorst is de relatie stad platteland uit oogpunt van kansen en bedreigingen in samenwerking/samenleving van stad en platteland bestudeerd. In een studie hierover van het Innovatienetwerk Groene Ruimte, Agrocluster (2003) zijn vier thema's onderscheiden:

1. Reconnection: herwaardering van het 'waardenvolle' platteland en het herstel van relaties tussen burgers, boeren, buitenlui en bedrijven oftewel stad en land;
2. marketing countryside-business: het gebruik van streekgebonden producten op educatief, facilitair, consumptief, zorg, participatief, recreatief, cultuurhistorisch en informatief gebied om de regiobeleving van bewoners en relaties tussen stad en het ommeland te versterken;
3. kennisoverdracht: training van de regio-actoren ten aanzien van groene diensten en stad- en landrelaties;
4. samenwerking: het gezamenlijk aanbieden van groene diensten of countryside-business en het kunnen afsluiten van gebiedscontracten.

Uit de aanbevelingen van deze boeiende studie halen we graag nog een viertal punten aan:

1. Een expertisecentrum op het gebied van stad – landontwerpen is noodzakelijk.
2. In het verlengde hiervan wordt gepleit voor een kennisbank stad en land.
3. Ook wordt geconstateerd dat elke regio zijn eigen drivers dient te hebben, waarbij stad – landprocessen door hen zoveel mogelijk in gang gezet en gefaciliteerd worden.
4. Innovators in nieuwe stad – land ontwerpen dienen netwerkers pur sang te zijn.

7.5 Cultureel ondernemerschap op het platteland

Culturele bedrijvigheid wordt vaak geïdentificeerd met de creatieve stad. Dit ten onrechte want in de regio ontstaan momenteel talrijke culturele activiteiten die bijdragen aan een boeiend en vitaal platteland. Mede door het hergebruik van bedrijfsgebouwen vinden kunstenaars de ruimte om te beeldhouwen, installaties te maken en projecten voor te bereiden. In de stad zijn deze ruimten vaak te duur. Ook ondernemen boeren en boerinnen culturele activiteiten in een deel van hun boerderij: als cursusruimte, als kleine studio of als mogelijkheden voor kunstenaars om tijdelijk in een andere, niet stedelijke omgeving te werken. Traditioneel heeft de relatie stad en platteland in literatuur, film en schilderkunst altijd een plek gehad.

Soms zijn ook specifieke genres ontstaan zoals bijvoorbeeld de streekroman. Eigentijds zijn de vormen die een actieve interactie voorstaan met de plaatselijke plattelandsbevolking. Een goed voorbeeld is hiervan het locatieproject De Sector in het Strokasteel in Veenhuizen van kunstenaar Sjoerd Wagenaar. Dit kasteel is geheel opgetrokken uit steigers en stobalen en biedt ruimte om op theatrale wijze de thema's van het platteland te verbeelden, tezamen met landbouworganisaties en omwonenden. Daarnaast kan gewezen worden op 'landart'-projecten van beeldende kunstenaars die zich laten inspireren door de eigen vormen, verhalen en geschiedenissen van een regio. Het is opvallend dat de culturele wereld van de stad en de culturele bedrijvigheid op het platteland ondanks goede voorbeeldprojecten nauwelijks verbindingen zin aangegaan. Ook op dit vlak liggen vanuit de stedelijke bril gezien boeiende mogelijkheden en onverwachte kansen voor samenwerking tot ver buiten de grenzen. Een samenwerking die voor de landbouw het 'belastende' begrip Europa van een bevrijdende dimensie kan voorzien.

Reflectie: Er zijn al meerdere en erg interessante bruggen tussen stad en platteland. Het moet gezegd de bruggen komen wel voornamelijk van het platteland. De uitgangspunten van het ILG om maatschappelijke organisaties betrokken te laten zijn bij de ontwikkeling van gebiedsplannen zijn positief. Wij vinden dat daar dus ook stedelijke organisaties bij horen. Interactieve beleidsontwikkeling is het voor de hand liggende instrument. Het goed uitzoeken wat de drivers van de verschillende organisaties zijn, geeft aan wie en met welke motieven betrokken wil/kan zijn. Zelf formuleren welke belangen relevant zijn; daar netwerken voor oprichten is het voorbeeld van het plattelandsparelement. Netwerkontwikkeling en belangen articuleren blijken ook bij de Duinboeren en Vathorst sleutelbegrippen te zijn. Graag voegen wij hier nog een aanbeveling aan toe: heb voldoende oog voor de *sense of urgency* en de *sense of opportunity*; of, de maatschappelijk ervaren noodzaak en het gevoel voor de maatschappelijke kansen.

8 Overkluizen

Als laatste mogelijkheid om twee oevers te verbinden bestaat de mogelijkheid van overkluizen. Een ingrijpende vorm van overbruggen waarbij een veelheid van bewegingen in beide richtingen mogelijk is. Door een gebouwde structuur over de rivier aan te brengen worden beide zijden van de rivier grondig en permanent met elkaar verbonden. Het is een technisch oplossing die moet worden aangevuld met sociaal-culturele dimensies en met regelmatig onderhoud om een goede verbinding te kunnen zijn.

De urgentie voor samenwerkingsprojecten stad – platteland is groot. Kijkend vanuit de stad is er vraag naar ruimte voor woningbouw, voor industrie, voor infrastructuur, naar recreatiemogelijkheden en voor mengvormen van dit alles. Het platteland wil vooral platteland blijven, maar wil ook economische mogelijkheden voor zichzelf, starterswoningen voor de eigen kinderen en niet te veel regels die met een mooi platteland samenhangen. Als dit proces leidt tot het ontstaan van diffuse overgangsstructuren van stad en platteland leidt op niet al te lange termijn tot het verloren gaan van het platteland. Tracy Metz (2002) geeft de verschuiving die gaande is helder aan: *Het traditionele verband tussen plek en functie komt op losse schroeven te staan. ... er heeft zich een fundamentele verschuiving voltrokken in de perceptie in wat het platteland is en waar het voor dient. ... de belangrijkste functie van het platteland (is) niet langer de voedselproductie, maar 'het bieden van rust, ruimte en recreatie'. ... Een boerderij is niet meer alleen de plek waar melk of aardappels wor-*

den geproduceerd, nee, je kunt er ook vakantie houden, of een vergadering, of een dag aan poldersport doen, of je paard stallen, of een balletstudio bezoeken, of je kind of je bejaarde moeder laten verzorgen'.

Daarmee is dit nog geen pleidooi voor versplintering en verrommeling. We moeten vermijden het kind met het badwater weg te gooien. Daarom citeren we met instemming De Raad voor het Landelijk Gebied (2005): de kernkwaliteiten voor het landelijk gebied hebben betrekking op:

- *natuurlijke kwaliteit, geomorfologie, aiotiek, biotiek; (betrekking hebbend op natuurlijk gevormde aarde met reliëfs en levensvormen jh)*
- *culturele kwaliteit, cultuurhistorie, culturele vernieuwing en architectonische vormgeving;*
- *gebruikskwaliteit, recreatieve toegankelijkheid, bereikbaarheid, meervoudig ruimtegebruik;*
- *belevingskwaliteit, ruimtelijke afwisseling, informatiewaarde, contrast met de stedelijke omgeving, groen karakter, rust, ruimte, stilte en donkerte.*

Het is een moeilijke opgave. *"Het inspelen op die veranderingen wordt een grote opgave voor het rijk en andere overheden: enerzijds is het voor de vitaliteit van het platteland van belang dat er voldoende ruimte ontstaat voor nieuwe bedrijvigheid en bijbehorende infrastructuur, anderzijds moet worden voorkomen dat het landschap daardoor verrommelt en zijn karakter verliest".* In feite is er sprake van een transitie, van een overgang van het landelijk gebied van een productieruimte naar een consumptieruimte (Agenda Vitaal Platteland).

In een rapport van het LEI (Overbeek en Vader 2006) gebaseerd op een casestudy van een deel van Zuid West Nederland worden een aantal interessante conclusies getrokken:

Een gebiedsgericht geïntegreerd beleid met deelname van zowel (grote) steden als dorpen geldt als cruciaal. Dit beleid houdt het volgende in:

- *Gebiedsgerichte ruimtelijke ordening: via bestemmingsplannen en compensatiegelden voor groene functies afspreken welke locaties in een regio voor functies als wonen, landbouw, recreatie, natuur en waterberging zullen worden bestemd;*
- *Overheden zorgen voor publieke goederen en diensten, zoals nationale en regionale landschappen, fiets- en wandelpaden;*
- *Betrokkenheid van een groot aantal stedelijke en landelijke gemeenten, regionale overheden, en belangenbehartigers om samen een geïntegreerd aanbod van publieke en private goederen en diensten te realiseren.*

Deze conclusies worden gevolgd door vijf aanbevelingen:

1. *Organiseer duurzame stad-landrelaties op regionaal niveau en verdeel lusten en laste van rode en groene functies over het hele gebied;*
2. *Zorg voor een regionaal gebiedsgerichte ruimtelijke ontwikkeling;*
3. *Verbeter het aanbod van private goederen en diensten door middel van meer samenwerking van producenten;*
4. *Versterk het aanbod van publieke diensten zoals natuur- en landschapsontwikkeling, recreatieve infrastructuur en cultuurhistorie door middel van voldoende financiële ondersteuning;*
5. *Integreer het aanbod van publieke en private goederen en diensten op het platteland.*

Reflectie: De teloorgang van het landelijk gebied met alle daarbij behorende kwaliteiten kan nog gekeerd worden. Versplintering en verrommeling komen voor, maar er is nog genoeg bewaard om zuinig op de zijn. Zowel voor de stad, de stedelingen, de organisaties uit de stad en de stedelijke bestuurders is dit een belangrijk thema. Immers een platteland met kwaliteit is voor de stad en voor het platteland functioneel. De hierboven aangehaalde studie van het LEI geeft conclusies en aanbevelingen die alle aspecten in zich dragen. Het is een complexe, urgente maar realiseerbare opgave.

9 Slotbeschouwing

Ieder heeft zo zijn/haar eigen beelden van het platteland: *'Het platteland dat zit in je hoofd'* schrijft het dagblad Trouw (24 december 2005) in een artikel over deze materie. De urgentie om de relatie stad-platteland zorgvuldig en gericht op continuïteit in te richten is groot. We hebben in het voorgaande daarvoor argumenten en voorbeelden aangedragen. We hebben vanuit de verschillende invalshoeken van onze riviermetafoor elementen aangedragen voor een betere verstandhouding tussen stad en platteland.

Een betere verstandhouding is essentieel. Er zijn altijd grote economische belangen voor extra ruimtegebruik. Gemeenten hebben nu eenmaal de inherente neiging tot groeien. Dat levert geld (van de gronduitgifte), nieuwe bewoners (meer middelen) en werkgelegenheid (nieuwe industriegebieden) op. Met het vrijer worden van het ruimtegebruik met de nota Ruimte (2004) kan de uitkomst somber worden. Gevreesd wordt voor een te royale verruiming van de mogelijkheden voor ruimtegebruik. Was het tot op heden: Nee, tenzij, nu wordt uitgegaan van *Ja, mits*.

De stad is niet meer de gesloten middeleeuwse vestingstad. De stad is ook een open en dynamisch systeem. Functies van stad en platteland gaan deels door elkaar lopen. Door uit te gaan van de metafoor van een rivier die twee werelden scheidt worden deze ontwikkelingen minder belicht. Niettemin blijven de verschillen aanmerkelijk. Duidelijk is dat de ene en de andere wereld meer gescheiden zijn in fysieke en in culturele zin als de feitelijke kilometerafstand toeneemt.

Technologisch gaan de ontwikkelingen hard en ze zijn erg complex. Zowel voor de stad als voor het platteland geeft dit het probleem van mensen die deze ontwikkelingen niet goed meer kunnen volgen. De Utrechtse hoogleraar Mark Bovens haalt in een artikel (NRC Handelsblad 3 december 2005) de eerder genoemde studie van de WRR door Winsemius aan: *'de recente studie ... laat goed zien dat vooral de bewoners van de voorheen zeer homogene, sociaal hechte arbeiders- en middenstandswijken hun vertrouwen in overheid en politiek in hoog tempo zijn kwijtgeraakt Zij zijn de 'moderniseringsverliezers'*. Deze constatering geldt - menen wij - zeker ook voor plattelandsgemeenten, kleine kernen en het landelijke buitengebied. Toevloed van nieuwe bewoners (niet uit te streek), snelle technische veranderingen en zeker ook vergelijkbare onderwijsproblemen (zie opmerking bij de G4 in de inleiding) creëert vergelijkbare situaties.

Willen we sociale en territoriale cohesie behouden en bevorderen dan is de problematiek van de moderniseringsverliezers in de relatie stad – platteland actueel en uitdagerend.

In de voorgaande paragrafen hebben we met de metafoor van het oversteken van

de rivier uiteengezet welke verschillende manieren er zijn om de stad met het platteland te verbinden. In trefwoorden behandelden we:

- *Het roepen*: de wijze waarop **beeldvorming** werkt en een mogelijkheid om **via onderwijs** daarin **verandering** te **brenge**n.
- *Zwemmen*: over het belang van wederzijds **respect** en het belang om **oog te hebben voor uitdagingen** en ontwikkelingen. Het platteland moet het zich niet laten overkomen.
- *De omweg*: over het belang van een **democratische dialoog** en het gegeven dat zowel stad als platteland volop **zichzelf opnieuw** aan het **uitvinden** zijn.
- *Door de lucht*: Van bovenaf krijg je oog voor elkaars **kwaliteiten en sterke punten**; met die kennis valt na te gaan wat er **van elkaar** te **leren** valt.
- *Met de pont*: over **stedelijke gebruikersgroepen** en de mogelijkheden voor een betere focus en communicatie.
- *Bruggen bouwen*: over **nieuwe bestuurlijke methoden** voor beleidsontwikkeling en **experimenten van onderop**.
- *Overkluizen*: over complexe en urgente maar wel realiseerbare **opgaven voor steden, landelijke gemeenten, regionale overheden en belangenbehartigers**.

Vanuit het platteland wordt het ene initiatief na het andere ontwikkeld. Vanuit het platteland wordt de ene studie na de andere geschreven. De stad kan leren van het platteland en het platteland kan leren van de stad. De urgentie is duidelijk, de gelegenheid is er. In de woorden (Platteland no. ..) van Kees de Ruiter, directeur platteland van het ministerie van LNV: *'Er ligt dus een geweldig bondgenootschap klaar, men moet het alleen nog omarmen.'*

John Huige
Kwadendamme 20 februari 2006
johnhuige@planet.nl

Met dank aan Giep Hagoort en Erik Uitenbogaard voor hun commentaar op een eerdere versie van deze tekst.

Drs. John Huige (1944) heeft een ruime expertise in het management van niet gouvernementele organisaties (ngo's). Zo was hij algemeen directeur van de PvdA, directeur van het NIVON en manager en docent van een HBO-opleiding personeel en organisatie. Hij is na deze ervaringen al weer geruime tijd zelfstandig adviseur en interim manager. De uitgevoerde opdrachten bevinden zich in de sfeer van overheden (rijk, provincie, gemeente) en ngo's. Publicaties over sociaal – economische onderwerpen en (duurzame) recreatie.

Geraadpleegde literatuur:

- Hans Achterhuis, *Arbeid een eigenaardig medicijn*, Baarn 1984
- Jan Dirven, Jan Rotmans, Arie-Pieter Verkaik, *Samenleving in transitie: een vernieuwend gezichtspunt*, 2002
- Engbersen c.s., *Verrassende ruimte, een sociale en economische agenda voor het platteland*, 2005
- Engbersen e.a., *Sociale innovaties op het platteland, bouwstenen voor de ontwikkeling van nieuwe dorpen*,
- Anja Steenbekkers e.a red. *Thuis op het platteland, de leefsituatie van platteland en stad vergeleken*, SCP 2006
- *Groene diensten, van ondersteunen naar ondernemen*, Publicatie RLG 02/07, 2002
- 2005 Adriaan Haartsen, *Monument van het dagelijks leven, Heden verleden en toekomst van het Nederlandse landschap*, Nivon, 1996
- Giep Hagoort, *Strategische dialoog in de kunstensector, interactieve strategievorming in een kunst-organisatie*. Delft, 1998
- Giep Hagoort (red.), *Internoveer, Innovaties realiseren door interactiviteit*. Den Haag, 2004
- *Het Nederlandse Agrocluster in kaart*, ministerie van LNV, 2004
- Melvyn Hill, *Hannah Arendt: the Recovery of the Public World*, New York, 1979.
- John Huige, *Nieuwe competenties, de rol van NGO's bij transities, interactiviteit en markten*, in Internoveer, Innovaties realiseren door interactiviteit. Den Haag, 2004
- Ton Lemaire, *Met open zinnen, Natuur, landschap, aarde*, Ambo, Amsterdam 2002
- Tracy Metz, Pret, *Leisure en landschap*, 2002 NAI Uitgevers
- *Mensenwerk in het landelijk gebied*, PvdA-Tweede-kamerfractie, 2006
- Ministerie van LNV, *Agenda voor een Vitaal Platteland*, 2004
- Ministerie van LNV, *Kiezen voor Landbouw*, 2005
- Nota Ruimte, *Ruimte voor ontwikkeling*, Ministeries van VROM, LNV, VenW en EZ, 2004
- Greet Overbeek en Janneke Vader, *Stedelijke druk als kans voor het platteland in Oost-Zuid-Holland en de Zeeuwse Eilanden*. Wageningen 2006. Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland. Achtergrond bij 'kiezen voor landbouw' WUR 2005
- SER, *Kansen voor het platteland* 2005
- *Tijd voor Kwaliteit*, Raad voor het Landelijk Gebied, Publicatie RLG 05/7, juni 2005
- *Vathorst Innovatie Relatie Stad en Platteland*, Innovatienetwerk Groene Ruimte Agrocluster, Den Haag 2003
- *Voor boeren, burgers en buitenlui*, Publicatie RLG 02/08, 2002.
- WRR, *Vertrouwen in de buurt*, Amsterdam 2005.

Geraadpleegde websites:

- www.agro.nl
- www.amsterdam.nl
- www.asom.org
- www.denhaag.nl
- www.duinboeren.nl
- www.eemlandhoeve.nl
- www.ilg.nu
- www.marentehupkes.nl
- www.minlnv.nl
- www.plattelandsparlement.nl
- www.rlg.nl
- www.rotterdam.nl
- www.scp.nl
- www.sme.nl
- www.utrecht.nl

Amsterdam School of Management

ASOM staat voor Amsterdam School of Management. ASOM is een expertisenetwerk voor Interactief Management, in 2000 opgericht. ASOM ontwikkelt strategische veranderingstrajecten. ASOM organiseert ook seminars en conferenties, houdt rondetafels, traint managers en professionals, doet onderzoek en initieert publikaties. Dit alles op basis van een expertise van interactiviteit. Interactiviteit geeft snelheid, kent een hoog kennisrendement en schept wanneer nodig een solide draagvlak voor verandering bij een grote groep betrokkenen. ASOM heeft eind 2004 het boek INTERNOVEER! uitgebracht waarin Interactief Management aan de hand van beschouwingen en case studies wordt uitgewerkt als innovatiemethodiek. In INTERNOVEER! is veel empirisch materiaal opgenomen over de succesvolle toepassing van interactiviteit. Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel (uitgever: Reed Elsevier).

Amsterdam School of Management
1e Sweelinckstraat 22, 1073 CM Amsterdam
Telefoon 020 6754151
Website www.asom.org